

Om børn og unges karrierelæring

Rita Buhl
Lektor og studie- og karrierevejleder
VIA University College

Hvordan kan vejledning i grundskolen understøtte, at de unge får det bedst mulige afsæt for deres overgang til ungdomsuddannelse? Hvordan kan skolen og vejledningen understøtte børn og unges karrierelæring?

Denne artikel handler om, at der skal arbejdes på at understøtte en læring, der er grundlaget for:

- at træffe valg (bl.a. om uddannelse)
- at kunne forbinde sig til nye handlesammenhænge
- at kunne forbinde valget og deltagelse i relevante handlesammenhænge til fremtidige karrieremuligheder

Hvordan forberede børn og unge til overgange og deltagelse i nye handlesammenhænge som fx ungdomsuddannelse? Hvilken læring og hvilke kompetencer skal der til?

Fra uddannelsesvalg til Life-design

Vi har været og er vel stadig vældig optaget af at give informationer til børn og unge og deres forældre, med henblik og en tro på at de på baggrund af denne information vil kunne træffe et 'rigtigt og realistisk valg' og lægge en plan for den unges uddannelse. Men der er flere problemer forbundet med denne strategi. For det første er selv den bedste information ikke nok til at skabe et tilstrækkeligt grundlag for at træffe 'gode valg'. Et andet problem er, at planer oftest er så kontekstafhængige, at de nødvendigvis må ændres i og med nye kontekster. Den amerikanske karriere-teoretiker Mark Savickas er sammen med andre europæiske karriere-teoretikere optaget af det, de kalder karrierevejledningens nye paradigme. Det kalder de Life-design – karrierevejledning og karrierekonstruktion må rette sig mod det, som bidrager til at kunne designe sit liv i korrespondance med den omverden, man er en del af. Mennesker må hellere forberede sig på muligheder end at lave planer (Savickas 2009). Vejlederen hjælper vejledte med at skærpe sin opmærksomhed på de muligheder, der måtte være i vejledtes konkrete omverden. At hjælpe med Life-designing er at hjælpe den vejledte med at udvikle fx nysgerrighed og mod og vilje til at deltage i nye sammenhænge. At blive opmærksom på 'tilfældigheder', der kan komme til at give mening – eller måske ligefrem 'opsøge tilfældigheder', ved at begive sig ind i sammenhænge, man ikke lige havde tænkt som oplagte.

Karrierebegrebet i denne optik må forstås bredere end det traditionelle karrierebegreb, hvor der tænkes i menneskers bevægelse opad i et uddannelses- og erhvervsforløb, der giver mere og mere prestige. Det nye karrierebegreb, som de omtalte teoretikere anvender, og som også tages i anvendelse i denne artikel, må forstås mere holistisk. En betegnelse for det hele liv, som ud over uddannelse og erhverv også handler om alle de andre betydningsfulde sammenhænge, som mennesker forbinder sig til og deltager i, fx familien, venner, fritidsinteresser m.fl. Også disse sammenhænge bliver væsentlige at kunne forstå og foretage valg i forhold til. Ikke mindst bliver det vigtigt at kunne forbinde de mange vigtige sammenhænge, den enkelte vælger eller bliver nød til at indgå i (Buhl m.fl. 2010, s. 99-102).

Karrierelæring – hvad er det og hvorfor skal vi beskæftige os med det?

Den engelske karrierelæringsteoretiker Bill Law tilføjer nogle aspekter til de eksisterende karriereteorier (Law i Watts m.fl.2006). Han er særlig optaget af karriereudvikling som et læringsanliggende og mener, at det at træffe valg og tage beslutninger er noget der må læres på lige fod med det at lære at læse, skrive og regne. Det kompetente valg beror på en række færdigheder, og de fleste mennesker har potentiale til udvikling af specifikke færdigheder med det formål at tage vare på egen livs-/ karriereudvikling.

Hvilken læring/ hvilke færdigheder er basis for handling –fx at træffe kompetente valg

Karriereudviklende færdigheder er a) grundlæggende, dvs. medfødt eller opnået uden forudgående specifik læring og b) udviklede, dvs. færdigheder der bygger på de grundlæggende.

Færdighederne kan opstilles i progressiv rækkefølge (Law 2009):

1. At opdage (sensing – finding out)
 - i. Se, høre, mærke, dvs. sans og opleve
 - ii. Få nok indtryk, information og kontakter til at komme videre
2. At filtrere/ordne (sifting – sorting out)
 - i. Ordne informationerne på en meningsfuld måde for at blive klar over forskelle og ligheder
 - ii. Sammenligne, bemærke, opdage sammenhænge
3. At fokusere (focusing – checking out)
 - i. Vide hvem og hvad man skal være opmærksom på og hvorfor
 - ii. Mærke og tjekke hvad er virkelig vigtigt
4. At forstå (understanding – working out)
 - Vide hvordan noget fungerer og hvilke handlinger, der synes at føre til hvad
 - Forklare, foregribe

Hvis ikke mennesker hjælpes på vej mod forståelse, men blot præsenteres for information og oplevelse, er der en risiko for 'fejllæring', eller en forståelse, som måske bygger på en ikke hensigtsmæssig filtrering og fokusering. Det kan fx ske gennem en praktik eller besøg på en uddannelsesinstitution, som er en ofte brugt informationskilde i vejledningen af

grundskoleelever. Hvis ikke en sådan aktivitet forberedes og efterbearbejdes, så kan en uheldig relation til en ansat i praktikvirksomheden eller en lærer eller elev på

uddannelsesinstitutionen komme til at føre til den slutning, at netop dette job eller denne uddannelse ikke er et godt valg. Mellemregningen der fører til elevens slutning eller forståelse kan altså handle om mere tilfældige oplevelser, der blot er knyttet til en specifik kontekst, men alligevel blive omdannet til en generalisering. For at imødegå denne proces, kan en didaktisk strategi, der bygger på Law's tænkning styrke elevens læringsforløb, men også danne baggrund for at analysere og forstå elevens ståsted.

Læring som basis for handling og ny læring

Karriere-læringsteorien beskriver, hvordan mennesker bliver vidende om deres eget-liv-i-verden. Den viser, hvordan de herefter er i stand til at se sig selv og deres verden som et resultat af 'fortiden' (det skete), men den viser også, hvordan de kan lære at se sig selv som påvirkende 'fremtiden' (det der kommer til at ske). De karriereudviklende færdigheder, *at opdage, at filtrere, at fokusere, at forstå*, hjælpes bl.a. på vej med 'gode spørgsmål' og den lærende bliver god til selv at stille spørgsmål, bl.a. ved at blive stillet 'gode' spørgsmål i en hensigtsmæssig rækkefølge, der opleves meningsfuldt.

At lære at stille sig gode spørgsmål sker bl.a. ved at blive stillet gode spørgsmål

Ligesom de færdigheder, som udgør grundlaget for at handle og træffe kompetente valg, kan listes i en progressiv rækkefølge, kan de spørgsmål og de aktiviteter, der i bedste fald fører færdighederne med sig, gives i en progressiv rækkefølge. Det er altså hensigtsmæssigt og vil opleves meningsfuldt at blive spurgt eller stillet opgaver/tilbudt aktiviteter som følger:

1. At opdage (sensing – finding out)
 - Hvad sker der her?
 - Hvem – hvad – hvornår – hvor?
2. At filtrere/ordne (sifting – sorting out)
 - Hvorfor overrasker det?
 - Er det helt forskelligt fra eller ligner det, det/dem jeg kender til?
 - Forandrer det noget?
3. At fokusere (focusing – checking out)
 - Hvad er vigtigst for mig og hvorfor?
 - Hvorfor er det så hårdt at deale med?
 - Hvorfor bliver jeg nød til at gøre noget?
4. At forstå (understanding – working out)
 - Hvordan blev det sådan?
 - Hvad kan jeg forestille mig at gøre ved det?
 - Hvordan løser jeg det?

Igen ses det, hvordan Law's teori kan være behjælpelig med såvel analysen af hvordan færdigheder spiller sammen og dermed hvordan man didaktisk kan planlægge et karriereudviklende forløb.

Karrierelæring og det nye fag 'Uddannelse og job'

Det timeløse fag i grundskolen med navnet Uddannelse og Job er et fag, der også kunne have navnet 'karrierelæring i grundskolen'. Såvel fagets formål som indhold er en god ramme for at tilbyde eleverne det læringsrum, som kan føre karriereudviklende færdigheder med sig. Det danner også et godt grundlag for at samarbejde med andre vigtige læringsarenaer for børn og unges karrierelæring.

Læringsarenaer for karrierelæring

Karrierelæring kan tilrettelægges, så eleven følges på vej gennem 1) sensing – finding out, 2) sifting – sorting out, 3) focusing – checking out og 4) understanding – working out. Dette kan som nævnt inkludere mange læringsarenaer fx skolen, virksomheder, uddannelsesinstitutioner, ungdomsklubben eller familien. Alle steder hvor eleven deltager og, i og med sin deltagelse, lærer. Lærer som følge af at gøre noget selv eller som følge af at blive forventet noget af og at se, hvad betydningsfulde andre gør. Netop fællesskaber, som opleves betydningsfulde og troværdige af individet udgør ifølge Law de bedste læringsarenaer for karrierelæring. I disse fællesskaber udveksler deltagerne forskellige vigtige elementer, som understøtter den enkeltes og fællesskabets læring. At være opmærksom på dette kalder han 'community-interaction-thinking' (Law 2001).

'Community-interaction-thinking'

- hvad udveksles i værdsatte og troværdige fællesskaber?

Law beskriver, hvori fællesskabs-interaktion består (Thomsen, Skovhus, Buhl, 2013, s. 42). Han lister 5 udvekslings elementer:

- **Forventninger** – handler om deltagernes indbyrdes forventninger og pres
- **Feedback** – handler om det billede den enkelte får af sig selv i lyset af den feedback vedkommende får i fællesskabet
- **Support/opbakning** – handler om den opmuntring /gå-på-mod den enkelte kan få fra gruppemedlemmer eller deltagere i et fællesskab
- **Modellering** – handler om den konkrete eksemplificering deltagerne i fællesskabet udgør
- **Information** – handler om den oplevelsesbaserede information, som kommunikeres direkte eller indirekte, når der finder konversation sted i et fællesskab

Tager vi disse mulige udvekslingselementer alvorligt, vil det opfordre lærer/vejleder til at inddrage elevernes aktuelle handlesammenhænge. I særlig grad gælder det om at inddrage de fællesskaber, som af eleverne opleves som særlig betydningsfulde. Familien er naturligvis et betydningsfuldt fællesskab, og det gælder også selvom en familie kan være udfordret af sociale eller andre problemstillinger.

Afrunding

Denne artikel har haft til hensigt at beskrive hvad karrierelæring er, hvordan denne læring er grundlaget for god vejledning og for udbyttet af vejledning i forhold til at skabe gode overgange og sammenhæng i et karrierelæringsforløb for børn og unge i grundskolen. Hvis læseren ønsker sig flere konkrete idéer til hvordan sådanne samarbejdsaktiviteter kan foregå, henvises til den refererede litteratur.

Referencer:

- Buhl, Haase, Skovhus, West 2010: *At bygge bro i vejledning – perspektiver på relation, metode og samarbejdets betydning i vejledningssammenhænge*. VIA Systime
- Buhl og Skovhus 2011: *Forældreguiden – sådan lærer dit barn at træffe gode valg*. VIA Systime
- Law, Bill: *En teori om læring i forbindelse med uddannelses- og erhvervsvejledning*. Kap. 10 i: Watts m.fl. 2006 (2. udgave, 1. oplag): *Uddannelses- og erhvervsvejledning. Teori og praksis*. S&E
- Law, Bill 2001. *New thinking for Connexions and Citizenship*.
http://www.derby.ac.uk/files/iceqs_new_thinking_for_connexions2001.pdf
- Law, Bill 1981, 1993, 2009. Building on what we know. Community-interaction and its importance for contemporary careers-work. <http://www.hihohiho.com/memory/cafcit.pdf>
- Savickas, M. L., et al. *Life designing: A paradigm for career construction in the 21st century*. Journal of Vocational Behavior 2009, doi:10.1016/j.jvb.2009.04.004
- Thomsen, Skovhus og Buhl 2013: *At vejlede i fællesskaber og grupper*. Schultz